

Thomas SCHILDBACH

IAS/IFRS AZ EU-BAN: JELLEMZÉS ÉS PROBLÉMÁK

Az IAS/IFRS rendszerének alábbi elemzésével a szerző célja, hogy elismerve a harmonizáció fontosságát, megalapozza a nemzetközi számviteli szabványok mindenhatóságába vetett kételyeket, relativizálja a szabványok magánjellegét, és bemutassa, hogy milyen következményekkel jár a tőkepiacon szereplő cégek információszolgáltatási kötelezettségére való fókuszálás. Az IAS és IFRS rövidítések párhuzamos használata zavart okozhat, ezért a szövegben az IFRS mindig a szabályrendszer egészét jelenti, míg IAS-szel csak a továbbra is így nevezett egyes standardokat jelöli. *

Figyelemre méltóan gyarapodik azon államok és államközösségek száma, amelyekben a pénzügyi számvitelre vonatkozó, nem kötelező érvényű javaslatokból az állam által egyedül elfogadott normákká alakulnak át az IAS/IFRS¹-szabványok – mindenekelőtt a pénzügyi piacokon aktív konszernnek éves beszámolója esetében: 2004-ben Oroszország nyitja a sort, őt követi 2005-ben Ausztrália, az Európai Unió, Liechtenstein és Norvégia, majd 2007-ben Új-Zéland.² 2005-től kezdve várhatóan 91 ország követeli meg az IAS/IFRS szerinti éves beszámoló elkészítését. A standardok sikerének számos oka van. A hagyományos éves beszámoló kijózanító gyengeségei közepette túlzott reménysugarat villantott fel az a vélekedés, hogy a jól teljesítő angolszász tőzsdék mögött forradalmian meggyőző számviteli módszertan áll. Az IFRS a pénzügyi számvitel egész világra kiterjedő harmonizálásával kecsegtet úgy, hogy közben látszólag szembehelyezkedik a US-GAAP imperializmusával. A hálózatosodás és a divatkövetés révén pedig önjáróvá válik az elterjedés. Inkább a lehetséges tanácsadók, semmint a bankok nyomására a fejlődés már a közepes méretű vállalatokat is elérte.

Pedig semmi okunk az eufóriára! A hagyományos éves beszámoló ugyanis az elképzelhető legjobb szabályokkal sem változtatható át olyan kristálygömbbé, amelyben – mint a mesében – végre megláthatjuk a jövőt. Abban a reményünkben pedig, hogy a vállalkozások hozzáállása őszintévé és nyílttá válik majd, keservesen csalódtunk a legutóbbi botrányok kapcsán

– legalábbis a US-GAAP esetében. Az IAS/IFRS jobb megítélésében nem annyira a színvonalasabb szabályok, mint inkább a bíróság előtti gyengébb érvényesíthetőség és a végrehajtás kikényszeríthetőségének hiánya játszik szerepet. Az IAS/IFRS rendszerének alábbi elemzésével az a célom, hogy megalapozzam az effajta kételyeket, relativizáljam a szabványok magánjellegét, és bemutassam, hogy milyen következményekkel jár a tőkepiacon szereplő cégek információszolgáltatási kötelezettségére való fókuszálás. Az IAS és IFRS rövidítések párhuzamos használata zavart okozhat, ezért a szövegben az IFRS mindig a szabályrendszer egészét jelenti, míg IAS-szel csak a továbbra is így nevezett egyes standardokat jelölöm.

Az IFRS-t meghatározó elvek és elképzelések tarkabarkasága

IFRS a részletező és a csupán elveken keresztüli szabályozás között

Az angolszász számviteli szabályozás kiindulópontja egy általános klauzula – ez jelenleg a valós (fair) bemutatást követeli meg. Az érthetőség és összehasonlíthatóság miatt, valamint a beszámolás egyszerűsítése érdekében és a megtévesztő szabályozásra vonatkozó felvetések kizárása céljából ezt az általános szabályt kiegészítették számos részletező és egyre aprólékosabb (jogi terminológiával: különös) szabályokkal.

Az IFRS e fejlődés kapcsán hiteltelen, kettős stratégiát követ. Egyrészt aktívan támogatja az egyre ter-

jedelmesebb, drágább és az egyedi esetek szerint differenciáló (azaz kazuisztikus) beszámolási szabványok trendjét. Míg az IAS 2 csupán 12 oldalnyit tett ki, az IAS 38 már aligha fér el egyetlen iratrendezőben. Az IASB³ számára eközben egyre kevésbé fontos, hogy beszámolási elveit általában magukénak érezzék az éves beszámoló készítői és a könyvvizsgálók; ehelyett olyan reformmotornak képzei magát, melynek az a feladata, hogy a megkérgesedett hagyományokat saját újításaival – például a részvényopciókhoz kötődő, fiktív ráfordítások elszámolásával és ún. valós értékben (fair value) történő értékeléssel – cserélje le. Az a tény, hogy a szabályozással érintett gazdaság, az éves beszámoló címzettjei és a tudomány elismert képviselői éppen a valós érték koncepciójára zúdítanak ösztözet⁴, a standardalkotási eljárás keretében kötelezően megtartott nyilvános véleményezés ellenére sem tudja megállítani a trendet.

Másrészt az IASB hitet tesz az elvi alapon történő szabályozás és a szakmai megítélés elsődlegessége mellett. Számos választási pont és gyakran tudatosan megnyitott mérlegelési lehetőség révén kívánja az egyén ítéletét az információátadás szolgálatába állítani. Szélsőséges esetben akár egyértelmű szabályokat is át kell hágni a valós bemutatás érvényesítése érdekében.⁵ Az informálás egyedisége az egységesítés helyett a változatosságot szolgálja; a beszámolókészítőknek kétkedés helyett bizalmat szavaznak, és nem kell igazodniuk a tisztánlátást szolgáló szabályokhoz, hanem tudatosan hiányosnak alkotott szabályok foglalkoznak a beszámoló legfontosabb tartalmi elemeivel. A standardalkotó lemond saját primátusának egy részéről a beszámolókészítő és a könyvvizsgáló javára. Pedig a mérleghamisítási botrányok pontosan a tudatos félreinformálás szomorú következményei – általában kiegészülve gondos kódosítással és törvénysértő magatartással. Szakértői mérlegelésre hivatkozva a leggyengébb kártyavárat is olyan védőbástyának minősíthetjük, amelyik képes feltartóztatni a befektetők vagyona elleni legerőszakosabb támadásokat is.

A „csak papíron létező” és a tényleges vagyon közötti lényeges különbség⁶

A német számviteli szabályozás szerinti vagyonelemnél tágabban értelmezett eszköz – más néven: „vagyoni érték” – példáján keresztül nagyon szemléletesen mutatható be, hogy az IFRS esetében milyen óriási különbség van az elvek alapján a mérlegben kimutatni ígért, illetve a ténylegesen aktiválható és aktiválandó dolgok között.

A keretelvek szerint az eszköz olyan, a vállalkozás ellenőrzése alatt álló erőforrás, amelynek rendelke-

zésre állása) múltbeli gazdasági eseményekből ered, és amelyből a vállalkozásnak jövőbeli gazdasági haszna származik.⁷ E fogalom meghatározás azt sugallja, hogy a beszámolóból átfogó és jövőorientált képet kapunk a vállalati vagyronról, hiszen a definíció – ha elhagyjuk mellékes elemeit – kizárólag a jövőbeni hasznok kontrollált beérkezését követeli meg.

A mérlegképességhez szükséges kritériumokat – miszerint a hasznok jövőbeli beérkezése valószínű legyen, továbbá ismerjük a költségek vagy a (haszon) érték megbízható nagyságát – azonban elértékteleníti a hiányzó vagy több sebből vérző útmutató. Ez utóbbi nem magyarázza meg, hogy a jövőendő hozam mikor tekinthető annyira valószínűen létezőnek, hogy sor kerülhet az aktiválásra, pontosabban a megadott 50–90%-os valószínűség (ha egyáltalán értelmes sávartománynak találjuk) inkább kódosításra szolgál.⁸ Az IAS 16.11 szerint a biztonsági berendezés (mondjuk a kerítés) azért haszonhajtó, mert segítségével növelhető a többi eszközből származó haszon. Ezek után kevés olyan dolgot tudunk említeni, ami ne felelne meg ennek a feltételnek. Hasonló a helyzet a költségek vagy az érték megbízható számszerűsíthetőségével is. Az IAS 37.25 és 37.26 szerint – kivételesen ritka esetektől eltekintve – megbízhatóan megbecsülhetőek az előre nem látott eseményekre képzett céltartalékokhoz kapcsolódó jövőbeli terhek, ezért szinte lehetetlen nem teljesíteni a vonatkozó mérlegképességi feltételt. A mérleg eszkozoldalának eszerint tartalmaznia kell mindent, ami a jövőben bármi módon hasznossá (haszonhajtóvá) válhat.

Az aktiválásra vonatkozó konkrét előírások szinte homlokegyenest ellentmondanak ezen benyomásunknak. Saját előállítási immateriális jószágot csak számos feltétel teljesülésekor aktiválhatunk; ezek közé tartozik többek között a vállalkozásnak az a szándéka, hogy befejezi az immateriális eszköz „elkészítését”, majd pedig használja vagy eladja azt.⁹ Mivel erről a szándékról a vállalatvezetés szabadon dönthet, a szándék megléte vagy annak hiánya pedig ellenőrizhetetlen, ezért azt mondhatjuk, hogy az IFRS-nek a saját előállítási immateriális javak aktiválására vonatkozó előírásait legtalálékosabban egy alapvető jelentőségű választási jog jellemzi. Az IFRS-beszámolás gyakorlata ráadásul egyértelműen arról tanúskodik, hogy a vállalatok élnek is ezzel a joggal.¹⁰ A cégvezetés szándékához kötött aktiválásra természetesen csak a saját előállítási immateriális eszközök egy kivételes köre esetében van lehetőség.

- Az eszköz nem származhat az IAS 38.56-ban leírt kutatási szakaszból, vagy kétség esetén az IAS 38.53 szerint hozzárendelhetőnek kell lennie.

- Az aktiválásra csak azt követően kerül(het) sor, hogy elérték az IAS 38.59-ben körvonalazott fejlesztési szakaszt, majd pedig ezt követően teljesül az IAS 38.57-ben szereplő mind a hat feltétel.

Az IFRS szerint elkészített, nem konszolidált beszámolóknak ennek megfelelően sokkal több eszköz szerepel – legalábbis a beszámoló készítőjének választása alapján – mint a HGB¹¹ szerinti mérlegben. A mérleg másik oldalán pedig általában túlzottan alacsony értéken szerepeltetik a kötelezettségeket.

A konszolidált beszámoló esetében ezzel szemben az új IFRS 3 hatálybalépése óta semmi nem akadályozza meg az immateriális és csak papíron létező vagyron kimutatását, illetve a negatív goodwill kezelésének az IFRS 3.56(b)-ben szereplő új szabályai megengedik a beszerzés eredményének, hozamának aktiválását. Az üzleti kombinációkból származó nem tárgyasult erőforrások esetében nem kell bizonyítani, hogy azokból a jövőben előny származik (IFRS 3.37(c)), illetve a szabályrendszer egyszerűen valószínűnek tekinti ezen előnyök bekövetkezését (IAS 38.33). Ráadásul az ún. jelenlegi értéket kielégítő bizonyossággal meghatározhatónak tételezi. A nem tárgyasult erőforrások azonosíthatóságának követelményét teljesen felpuhítják azok a példák (ügyféllisták, vevőkapcsolatok, technológiák és adatbázisok), amelyek esetében semmilyen formában nem érvényesülhet az önálló (fel)használhatóság mint megkülönböztető jegy; továbbá az évente megújítandó gépjármű-biztosítás példája, amelyet az IFRS jövőbeli biztosítási szerződésekre vonatkozó, szerződésen alapuló jognak tekint¹², s ezzel a képtelenségig viszi az aktiválhatóság alternatív, szerződéses vagy más jogokra építő megítélését. Miközben a nem tárgyasult erőforrások kimutatását alapesetben szigorúan visszafogja a szabályozás – bár ezt a szigor egy választási jog enyhíti –, határtalan nagyvonalúságot tanúsít az üzleti kombinációk esetében (1. táblázat).

Értékelési, reáltőke-megőrzési és eredménykimutatási mozgástér

Az értékelést, a reáltőke-megőrzésnek mint az eredménymérés zéruspontjának koncepcióját, az eredmény kimutatásának időpontját, valamint az egyes periódusok nyereségének összege és az összeredmény viszonyát érintő kérdésekre az IFRS elképzelhetetlenül sokféle választ ad.¹³ E sokszínűség mögött – a látszat ellenére – nem céltudatos, szakmailag indokolt differenciálás áll. Ehelyett az történt, hogy a standardalkotók a tartalmi bizonytalanságot összekapcsolták azzal a törekvéssel, hogy az adott politikai keretek között minél többet megvalósítsanak saját vízióikból. Az IFRS legfontosabb beszámolási ideálját a valós

értéken történő kimutatás – amely csak látszólag kapcsolja össze egymással az egyes eszközök és a teljes vállalkozás értékelését – és az értékeltérésnek közvetlenül a időszaki eredménnyel szembeni elszámolása jellemzi. Ez az ideál ma természetesen csak részlegesen érhető el. További bizonytalanságokra lelünk, ha az ideált a reáltőke megőrzésének esetleges követelményével vagy az eredmény késleltetett kimutatásával állítjuk szembe.

A vállalati nyugdíjfizetési ígérvényeket természetesen ezzel teljesen ellentétes elképzelés szerint: késleltetett, kisimított eredménymódosításként kell kimutatni – a kalkulált kockázati költségek mintájára –, ahol ráadásul bizonyos határok közé szorítják az elszámolható ráfordításokat.¹⁴ A koncepcionális sokszínűség, az egyedi esetek sajátos szabályozására való kifejezett hajlam, továbbá az óvatosság és a semlegesség megfelelő súlyozására való képtelenség végül oda vezet, hogy az IFRS szerinti beszámoló lefedi a rejtett tartalékok képzésétől a valószínű óvatlanságig terjedő teljes palettát.

Végezetül az IFRS két módon is megsérti a kongruencia követelményét: egyrészt az összeredmény nem egyezik meg az egyes periódus eredményeinek összegével; másrészt nem teljesül az az elvárás, hogy a saját tőkét kizárólag a tulajdonosi betétek és kivételek, továbbá a nyereség és a veszteség módosíthatja.¹⁵ Emiatt az IFRS szerinti beszámolót mindenképpen ki kell egészíteni a saját tőke változásának bemutatásával¹⁶, ami a HGB szerinti beszámoló esetében teljesen felesleges. Végeredményként a szabályok, elképzelések és értékek olyan összeviasszaságát kapjuk, ami a számos választási jog és mérlegelési lehetőség miatt azzal fenyeget, hogy a benne szereplő számok teljesen áttekinthetetlenek lesznek a beszámoló használója számára.

Egészen sajátos veszélyt rejteget a valós érték, az IFRS értékelési ideálja. Ezt az értéket csupán egy, a realitásoktól távoli, elméleti modellvilágban – mégpedig egyensúlyban lévő tökéletes piac esetén – tekinthetjük egyértelműen adottnak. A valós világ beszámolóalkotóit ez arra kényszeríti, hogy két, heterogén részre osszák fel a mérleget, továbbá megsejtsék a piaci várakozásokat, illetve a valóságtól idegen értékelési modellek paramétereit, vagy kikérjék a szakértők véleményét. Mivel a valós élet feltételei között az értékpáraméterek és az értékek a levegőben lógnak, az értékelés viszont döntően befolyásolja a gazdálkodó vagyonának és eredményének nagyságát, ezért ez hatalmas lehetőséget és kísértést jelent a beszámoló manipulálására.¹⁷ Már a Német Birodalom 1871-es megalapítását követő csalások is megmutatták, de a legjobban mégis az Enron esetéből levonható tanulságok példázzák, hogy ez az út nagyon veszélyes aknamezőre vezet.¹⁸

Értékelés, reálítke-megőrzés, eredmény-kimutatás

	Esetek (vonatkozó standard száma)	Alternatív eljárás
<p>A reálítke-megőrzés (az értéknövekedés) soha nem növeli az eredményt</p> <p>Valós érték (fair value) – a nominálítke megőrzésének keretében az értéknövekedés elszámolása:</p> <p>azonnal az eredménnyel szemben</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Tárgyi eszközök (16.31, 16.39, 16.41) • Aktív piaccal rendelkező immateriális javak (38.64, .76, .78) • Befektetett eszközökből származó befektetési célú ingatlanok (40.61, .62) • Befektetési célú ingatlanok (40.33, 40.35) • Készletekből származó befektetési célú ingatlanok (40.63) • Befektetett eszközökből származó befektetési célú ingatlanok (40.61, .62) • Biológiai eszközök (élő állatok, növények) (41.12, 41.26) • Biológiai eszközökből betakarított mezőgazdasági termékek a betakarítás időpontjában (41.13, 41.28) • Külföldi érdekeltségek, devizák (21.23, 21.28, 21.30) • Készletek <ul style="list-style-type: none"> • ha kitermelt, aktív piacu ásványi érckészlet 2.3a 2.4 • ha árutőzsdei alkuusz 2.3b 2.5 (azonnal eredmény) • Kereskedési célú értékpapírok és kötelezettségek, valamint aktív és passzív származékos termékek, ha fedezeti célra szolgálnak, és nincs más szabály (39.9, 39.46) • Bekerüléskor közvetlenül az eredménnyel szemben elszámolandó pénzügyi eszközök és kötelezettségek (nem lehetséges a saját tőkéhez kapcsolódó, de meghatározhatatlan piaci értékű jogok és az ilyen jogok szolgáltatására vonatkozó kötelezettség esetében) (39.9, 39.46), ezt korlátozni szeretnék a megbízhatóan meghatározható valós értékű pénzügyi eszközökre 	<ul style="list-style-type: none"> • Csoportos bekerülési költség (16.29, 16.30) • csoportos bekerülési költség (38.63, 38.72) • bef. célú ingatlanok bekerülési költsége • mindent bekerülési költségen (40.56; csak kivételes esetek 40.53) • de a konszolidált beszámolóban késleltetve, ha külföldi érdekeltségről van szó (21.32) különleges esetben kötelező! • más esetekben hagyományosan, bekerülési költségen, illetve késleltetett kimutatás („available for sale”)
<p>az eredmény sz. késleltetve</p> <p>Bekerülési érték (nominálítke megőrzése)</p>	<p>Választható</p> <ul style="list-style-type: none"> • 20% feletti részesedések a nem konsz. beszámolóban (27.37(b)) • Készletek általános esetben (2.9) • Piacon nem adható-vehető immateriális javak (38.63, .64) • Nem meghatározható piaci értékű sajátítke-instrumentumokba való befektetés • Lejáratig tartott (követelést kifejező) értékpapírok (39.46) • Piaci árral nem rendelkező hitelek és követelések • Passzív pénzügyi eszközök (kötelezettségek) általában (39.47) <ul style="list-style-type: none"> • Befektetési célú ingatlanok • Tárgyi eszközök • Aktív piaccal rendelkező immateriális javak 	<ul style="list-style-type: none"> • bekerülési költségek (27.37(a)) • elhatározásra közvetlenül • valós értékre az eredménnyel szemben • lehetséges • valós érték és azonnali eredmény • valós érték és a reálítke megőrzése

Értelmezési nehézségek a koncepcionális sokféleség és a hiányzó azonosság miatt

Az elvek szerepét hangsúlyozó beszámolási standardok a beszámolókészítők szakmai ítéletére építenek. Ha a választási jogok és mérlegelési lehetőségek révén annyira törekedni kell a valós bemutatásra, hogy ezért akár a konkrét előírások határai is átlépendők, akkor – a mozaik mintájára – a különböző leképezési módszereknek is össze kell állniuk egységes képpé. Ez a remény azonban csak akkor válhat valósággá, ha a standardrendszer világos és széles körben elfogadott elképzelésekkel rendelkezik a beszámolástól megkövetelt tulajdonságokról. De jelenleg a helyzet ennek pontosan az ellenkezője.

Az IFRS legfontosabb elvei, mint például a valós bemutatás¹⁹, a relevancia, a megbízhatóság, a semlegesség, az óvatosság, a teljesség és a lényegesség²⁰ olyan, elérhetetlen ideálokat írnak le, amelyek nem valósíthatók meg a tökéletlen, valós világban. Mivel

ráadásul az értelmezésük is homályos, ezért az elvek kitűnő terepet adnak a spekulációra, sőt sugallják a visszaélés lehetőségét. Ha az éves beszámoló az összes IFRS-standard betartása esetén sem biztosítja a valós bemutatást, és a kivételes esetekben megkövetelt szabálysértések pontosan ezt a célt szolgálják, akkor nem a valós helyzet tartalmának és meghatározási lehetőségeinek konkretizálása, hanem épp ellenkezőleg: a felismerhetetlenségig való elkendőzése lesz a végállomás. Ráadásul az alapelvek páronként kizárják egymást, és az IFRS még jelzésszinten sem foglalkozik az alkalmazás során követendő kompromiszsumokról vagy határvonalakról.

Az előző bekezdésben láthattuk, hogy az egyes szabályok mögött azonosítható konstrukciós elvek szintén nagyon zavarosak, ellentmondásosak és rendszertelenek. Emellett már csak az adatbeszerzésre és -feldolgozásra vonatkozóan találunk irányelveket, amelyek szerint a legjobb rendelkezésre álló információt²¹

kell felhasználni, és a legjobb becslést²² kell elkészíteni. Nem kételkedem a szabályozás jó szándékában, de ezek az elvárások semmilyen formában nem érvényesíthetők bíróság előtt, s legjobb esetben is csupán reklámcélokat szolgálhatnak, hiszen magától értetődő dolgokat mondanak ki.

Az IFRS esetében arra sincs lehetőség, hogy hagyomány vagy a kialakult kultúra alapján tömjük be az alapelvek által üresen hagyott szabályozási réseket. Az IFRS a legkülönbözőbb kultúrákat olyan titokzatos eleggyé olvasztja össze, amely az állandó forradalmi újítások miatt ráadásul a folyamatos átalakulás állapotában van. Az IFRS hagyományai nagyon rövid múltra tekintenek vissza, és a szakadatlan változások miatt nem jelentenek megbízható alapot. A német szóhasználat értelmében vett kommentálás nem illik a szakmai normákként felfogott IFRS-hez, a helyes értelmezésről világszerte kialakult szakértői vélemények pedig nagyon színes képet mutatnak. „Ha egy kizárólag elvekre épülő számviteli standardrendszer alkalmazunk, akkor a bábeli zűrzavar számviteles változatát kapjuk: mindenkinek más és más válasza ugyanarra a gazdasági eseményre.”²³ Ez pedig nemcsak beszámolási káosszal jár együtt, hanem azzal is, hogy mindenki küzd mindenki ellen, és kialakul a beszámolás valódi szabályaira vonatkozó információk feketepiac. Ha homályosak maradnak a szabályok és az elvek, akkor mindenki másképp fogja értelmezni őket. Azok szava dönt végül, akik aláírják a beszámolót, s ezzel felvállalják a felelősségre vonás kockázatát, eközben bizalmatlanok lesznek saját munkatársaik és a könyvvizsgálatban részt vevőkkel szemben. Utóbbiak többé nem tudnak kötelező érvényű tanácsot adni. Kérdéses, hogy a felelősök az összes esetre vonatkozóan megállapodnak-e egységes irányelvekben. A piac és a belső szervezet arra szorítja őket, hogy megpróbáljanak így tenni. Ha pedig sikerül nekik, ezzel máris megölték a csupán elveken alapuló szabályozást.

IFRS a magánjogi és a hatósági szabályozás konfliktusában

Az IASB mint az angolszász ideált követő, magán(jogi) standardalkotó

Az angolszászok nem bíznak az állami szabályozásban, mert úgy tartják, hogy az túlzó, a vállalati gyakorlatától idegen, bürokratikus és nem egyszer egyoldalú érdekeket kiszolgáló előírásokat határoz meg. Bizalommal fordulnak viszont azon szabályok felé, amelyek a piaci szereplők információadási és – szerzési érdekeiből nőnek ki – ezáltal biztosítandó saját tőkepiaci szereplésük sikeres folytatását. Ilyen szabá-

lyokat – ideális esetben – a közvetlenül érintett csoportok köréből kiválasztott szakértőkből álló, kiegyensúlyozott testületek hoznak, méghozzá kizárólag szakmai szempontokat mérlegelve. Ez a megalkotási forma gondoskodik arról, hogy a szabályok pontosan megfeleljenek e csoport szükségleteinek, továbbá – megfelelő odafigyelés esetén – sallangmentesek, hatékonyak és modernnek legyenek. Mivel az IASB tagjai emellett a világ különböző fontos gazdasági régióit is képviselik, akár úgy is tekinthetnénk erre a Testületre, mintha az valóban a nemzetközi beszámolási standardok kidolgozását célzó angolszász elképzelés továbbfejlesztése lenne.

Miért képtelenség a beszámolás nem állami szabályozása?

Bár a tőzsdén jegyzett vállalkozásoknak érdeke a piacok informálása, ez az ösztönzés azonban sajnos kéz a kézben jár az adatok megszépítésének gyakorta még erősebb készletével. Ez egyaránt érinti a vállalatvezetőket, a befektetésük értékeért aggódó tulajdonosokat és a hitelezőket, továbbá az exkluzív informáltságra törekvő elemzőket.²⁴ A döntő részben múltorientált éves beszámoló ráadásul a legjobb akarattal sem alakítható át a jövőről informáló eszközzé, nem utolsósorban azért, mert további elvárásoknak is meg kell felelnie, márpedig ezek közé tartozik az üzleti titok védelmének lehetősége. A magán(jogi) standardalkotó nem ellenálló a lobbyk befolyásával szemben. Épp ellenkezőleg: mivel az érdekelt csoportok képviselői a Testületben ülnek, és Horngren szerint ápolják a kollégáikhoz fűződő kapcsolataikat²⁵, ezek a grémiumok különösen kedvező alkalmat kínálnak az érdekérvényesítésre. S éppen az IASB esetében igaz, hogy a beszámolóalkotók és könyvvizsgálók befolyása alatt áll, hiszen a felhasználók számára fenntartott három helyen egy elemző, egy beszámolóalkotó és egy egyetemi tanár osztozik. Teljesen hiányoznak a piac teljes körű informálásában érdekelt felhasználók (képviselői). A Testületet döntő részben az általa képviselt felektől érkező adományokból finanszírozzák, továbbá a politika sem marad tétlen, ami újabb indokokat szolgáltat arra, hogy a magán(jogi) standardok miért igazodnak a lehető legmesszebbmenően a gazdaság globális szereplőinek és a könyvvizsgáló társaságoknak legfelső vezetői szintjén megfogalmazott igényekhez.

IAS mint európai jogi norma

Az EU-nak a beszámolás harmonizálására vonatkozóan megfogalmazott új stratégiája, valamint a majdnem összes IAS 2003.09.29-ei megerősítése révén a nemzetközi standardok sajátos, felemás hely-

zetbe kerültek Európában: egyszerre szakmai és jogi normák. Különös módon azonban nem ez a kettős szerep az érdekes. Az IFRS egyetlen globális versenytársa, a US-GAAP ugyanis szintén magán(jogi) beszámolási standardok gyűjteménye, amit egy legfelsőbb szövetségi hatóság – a SEC – megbízásából dolgoztak ki, s amelyek mintegy kötelező jogi erővel bírnak valamennyi, a nagy amerikai tőzsdéken jegyzett részvénytársaság számára. Mivel ez utóbbi standardok csak akkor válnak kötelező érvényűvé, ha a SEC elfogadja őket, ezért ennek az állami hatóságnak az óhajai mindennél fontosabbak: a szabályozás folyamatának legfelsőbb irányítója a SEC.²⁶ Ugyanez a hatóság dönt kötelező érvénnyel arról, hogy a vitás előírásokat hogyan kell értelmezni.

Az USA-tól eltérően az IFRS keretében nem számolnak szakmán kívüli (például politikai) befolyással, s legkevesbé akkor, miután a vitatott standardot már elfogadták. Ennek megfelelően, amikor az IAS 32-t és 39-et éles kritikával illette az európai bankvilág, s ezzel a politikához, majd végül az Európai Unió Bizottságához fordult, előbb mindkét félnek tapasztalatokat kellett szereznie. Európa azt remélte, hogy az IASB utólagos javításokat hajt végre a standardokon, míg utóbbi – saját függetlenségében bízva – megtagadta a kért engedményeket. Az európai bankszektor nyomására és 2005. január 1-jének közeledtével első ízben 2004. október 1-jén fordult elő, hogy az Számviteli Szabályozó Bizottság egy megváltoztatott IAS: a néhány szövegrésszel megkurtított IAS 39 uniós megerősítését kérte. Bár a megkurtításnak a lehető legkíméletesebb módját választották, a szabályozás lényege mégsem maradt érintetlenül: megtiltották bizonyos kötelezettségek valós értéken történő kimutatását, és lehetővé tették a portfólión alapuló hedge-accounting erősítését. Így tehát egy módosított európai IFRS áll szemben az eredeti IFRS-szel.

Ha a magán(jogi) beszámolási standardok rendszere a nemzetközi harmonizálást tűzi zászlajára, akkor azt egyaránt gyengítik a nyílt politikai beavatkozások és standardjainak regionális módosítása. A privát standardalkotó és standardjai megbecsülésének árt minden nyílt politikai befolyásolás – így az is, hogy az amerikai kongresszus be kíván avatkozni a vezetői javadalmazásra szolgáló részvényopciók számviteli kezelésének szabályozásába –, mivel jellemzően rögtön azt feltételezik, hogy ezek mögött súlyos részérdekek és lobbysoportok állnak. Európai változtatának kialakulásával pedig az IFRS elveszti azt a vonzerejét, hogy nemzetközi eszménykép legyen, hiszen mindazoknak, akik a világméretű harmonizálás érdekében együttműködnek az IASB-vel, és kompro-

misszumok kiharcolására törekednek, számolniuk kell azzal, hogy az IFRS-t követő államok részben megsértik e megállapodásokat. Ahol előnyösebbnek vélik, ott saját útjukat járják majd. Ezzel veszélybe kerül a beszámolás harmonizálása, valamint az IFRS és a US-GAAP konvergenciája.²⁷ A tőkepiacokat jellemző erőviszonyok természetesen a US-GAAP dominanciáját erősítik meg.²⁸ Európa ekkor pontosan azt kapja majd, amit el akart kerülni: Amerika által meghatározott beszámolási szabályokat. Ha az EU nem vált irányt, és nem szabadul meg a magán(jogi) standardalkotás illúziójától, úgy csak az európai bíróságok lesznek képesek felvenni a kesztyűt az Amerika és a világgazdaság globális szereplői közötti paktumokkal, és megfelelő ellensúlyt képezni.

A standardalkotók versenye és a nemzetközi harmonizáció

A magán(jogi) beszámolási standardok kívánatos tulajdonságai – miszerint csak a szükséges mértékben szabályoznak, megfelelnek a piac szükségleteinek, és gyorsan alkalmazkodnak a változásokhoz – versengésben érhetők el.²⁹ A különböző standardalkotók azzal terelik helyes ösvényre a számviteli beszámolást, hogy versenyeznek a legjobb szabályok megalkotásában, amelyek helyesen ábrázolják a vállalkozások helyzetét, és azzal szereznek bizalmat maguk számára, hogy kordában tartják a megtévesztésre való csábítást. A beszámolási szabályok megalkotásának monopolizálása az USA-ban, 2005-től pedig Európában is, valamint a két gigász konvergenciájából hamarosan kialakuló egységes világszabvány azonban pontosan a verseny ellentétét jelenti. Amikor megvalósul a beszámolás mindenütt ideálnak kikiáltott nemzetközi harmonizálása, onnantól kezdve megszűnik a kreatív, a túlszabályozást megakadályozó, a piac kívánságainak súlyt adó verseny. Ennek megfelelően már ma is olyan kritikákkal illetik a sokra tartott, magán(jogi) beszámolási standardokat, amit igazából a törvényi szabályozásnak szoktak felróni: nehézkesek, túl sok, túl bonyolult és túl részletes szabályokat írnak elő, a piaci szereplők részéről tanúsított „általános elfogadás” célja helyett látszólagos elméleti ideálokkal (mint például a valós érték) emancipálják magukat, és belebonyolódnak az „adj ki új szabályokat vagy tűnj el” dilemmájába.³⁰

Magán(jogi) vagy hatósági végrehajtás kikényszeríthetősége

A kozmetikázásra való csábítás miatt nem elegendő csupán kidolgozni a kiváló beszámolási standardokat. Annak érdekében, hogy a piac megbízható számokat kapjon kézhez, gondoskodni kell a standardok betar-

tatásáról is. Az erre a célra szolgáló, változatos eszköztárat újabban kikényszeríthetőségnek (enforcement) nevezik.

A szakmai normákban testet öltő magán(jogi) standardalkotáshoz valójában a könyvvizsgálókra és a szakmai felügyeleti szervre alapozó, szintén magán(jogi) kikényszerítés illik. Csak így kerülhető el ugyanis, hogy szakmai és jogi normák összekeveredjenek egymással. A múltban természetesen sem a magánszféra által végzett könyvvizsgálat intézménye, sem pedig a szakmai felügyeleti szerv különböző kezdeményezései nem igazán tudták kikényszeríteni a szabályszerű beszámolóképzést. Épp ellenkezőleg: számos országban inkább hatástalannak tartják ezeket a módszereket.³¹ Hatásosabbnak, és az Enron és a Parmalat esete után már elengedhetetlennek tartják a hatósági kikényszerítő intézményeket, mint amilyen például a SEC. Mivel ezek a hatóságok nehézkesen dolgoznak, ezért szükségességük akkor válik nyilvánvalóvá, ha működésüket más hatóságokéval – például az ügyességgel vagy a fenyegető magánvádas eljárással – vetjük össze.

Az IFRS mint tisztán önkéntes beszámolási standardrendszer egy hatósági kényszer nélküli világban jött létre. Mivel a US-GAAP szabályorientáltsága mögött kétségtől a szigorú amerikai intézményrendszer áll, ezért a kikényszerítő intézményrendszer hiánya a legvalószínűbb oka annak, hogy az IFRS pusztán elveken keresztül szabályoz. Az IFRS gyakorta mérleget engedő szabályainak betartását azonban nehezen lehet úgy kikényszeríteni, hogy az megfeleljen a jogbiztonság elvének; ennek pedig egyrészt kárát látja a standardok betartása, másrészt a beszámolóképzőket és a könyvvizsgálókat minden igyekezetük ellenére fenyegeti a félrevezetés vádja. A kikényszeríthetőség bevezetésének következményeképp mindenesetre az várható, hogy felgyorsul az IFRS-nek a US-GAAP irányába való továbbfejlődése.

IFRS a beszámolóképzők és a számviteli feladatok sokszínűségének fényében

Kiindulópontunk a piaci döntések támogatása

Az IFRS az angolszász tradíciót követve a beszámolási standardokat következetesen annak a feladatnak rendeli alá, hogy azok a nyilvánosság tájékoztatása révén ne csupán a befektetők egyéni döntéseit támogassák a lehető legteljesebb mértékben, de erejükhöz mérten javítsák a piaci tőkeallokációt is.³² Nemcsak az IFRS elméleti keretét, hanem a releváns IAS-t is az a feladatkitűzés jellemzi, hogy a vállalkozásban érintett személyek széles körét kell tájékoztatni a vállalat vagyoni, pénzügyi és jövedelmi helyzetéről, valamint az ezekben bekövetkezett változá-

sokról. Az óhaj és a valóság között nem csupán azért tátong óriási szakadék, mert az éves beszámolóknak mint információátadó eszköznek elvi korlátai vannak. Az angolszász normák, a német számviteli szabályok (HGB és GoB), valamint az uniós irányelvek szerint összeállított éves beszámolók információtartalmának empirikus elemzése kezdettől fogva nem a kívánt eredményeket mutatta. A várakozásokkal ellentétben nem látszott a US-GAAP és az IFRS egyértelmű fölénye, ehelyett a US-GAAP némi előnye³³ mellett azonos eredményt értek el az IFRS és annak kontinentális európai alternatívái.³⁴ Azóta elkészült két elemzés a német pénzügyi piacok szereplőiről (1993-ra, illetve az 1996 és 2002 közötti időszakra vonatkozóan), akikről tudjuk, hogy nagyjából egyenlő arányban használják az IFRS-t, a US-GAAP-et és a HGB-t, ami majdnem ideális összehasonlítási alapot jelent. Az egyik felmérés tanúsága szerint a HGB és a GoB alapján beszámoló vállalatok a részvényhozam és a reziduális hozam volatilitása, valamint a vételi és eladási árfolyam becslött különbsége tekintetében egyaránt szignifikánsan és megbízhatóan jobb eredményeket értek el az IFRS-ben vagy a US-GAAP-ben bízó versenytársaiknál.³⁵ A másik, ezzel szinte egy időben elkészített vizsgálat meggyőzően igazolja vissza ezt a meglepő eredményt. Eszerint az IFRS vagy US-GAAP alapján beszámoló vállalatok tőkeköltése magasabb, mint a HGB és GoB szerint beszámolóké.³⁶ Hasonló eredményre jutott Baetge már néhány évvel ezelőtt, amikor azt vizsgálta, hogy a különböző szabályrendszerek szerinti beszámolók mennyiben alkalmasak a csődelőrejelzésre.³⁷ Az (empíriával megerősített) tudomány mai állása szerint tehát nem igaz, hogy az IFRS alapján összeállított éves beszámoló jobban támogatja a döntéshozatalt, mint a HGB és GoB szerinti beszámoló. Éppen ellenkezőleg. Mivel a Testület maradéktalanul dominálják a beszámolóképzők és a könyvvizsgálók képviselői – a grémiumot két professzor, egy korábbi elemző és még egy fő tesztel-jessé, aki szakmai gyakorlatát egy bányatársaságnál, az Arthur Andersennél és elemzőként szerezte –, engem inkább a túlzó várakozások, mintsem a kijózanító eredmények lepnek meg.

A pénzügyi és a vezetői számvitel harmóniájáról

Mivel az angolszász mintát követő beszámolási szabályrendszerek következetesen a megbízható informálás feladatára fókuszálnak, és – persze komoly korlátozásokkal, de – lemondanak az óvatosság elvének aszimmetrikus érvényesítéséről, ezért nagyon alkalmasnak látszanak a külső (itt: pénzügyi) és a belső (itt: vezetői; a vállalat vezetését szolgáló) számvitel összekapcsolására. Amikor a cég átáll az IFRS szerinti

beszámolóképzésre, ezzel gyakran megteszi az első lépést a vállalati controlling átfogó reformja irányába is, melynek célja, hogy mindkét számviteli alrendszer ugyanazokkal a számokkal dolgozzon. A vállalat ettől olyan egységes és zárt információs és vezetéstámogató rendszer megteremtését reméli, ahol a közvélemény ugyanazon számok mentén ítéli meg a vállalat vezetését, amelyeket házon belül a divízióvezetők értékelésére használnak.³⁸ Azt azonban kétlem, hogy feltétlenül törekedni kellene erre a harmóniára, és hogy ez az angolszászoknál már meg is valósult volna.

Először is a német kultúrkörön kívül eső területeken a pénzügyi és a vezetői számvitel eleve közelebb áll egymáshoz, mert ott nem ismerik sem az önálló költségfogalmat, sem pedig a költségszámítás schmalenbachi jellemzését. A vállalatvezetők ugyanakkor más országokban is saját egyéni szükségleteikhez igazítják az önként kiépített belső számviteli rendszert. Az aligha valószínű, hogy például a belső irányítás hasznát venné az elszámolások esetfüggő sokféleségének, az óvatos eredménykimutatás fennmaradt számos elemének, a makrofedezet diszkriminálásának és a valós értékben bekövetkező változások eredménytel szembeni elszámolásának. Sharman nagyon világosan fogalmaz ezzel kapcsolatban: „A pénzügyi számvitel prioritása kerékkötője a jó vezetői számviteli módszertan megvalósulásának.”³⁹ Hasonlóan érvel Hans Wagener is: „Ha már a pénzügyi vezetők sem értik saját éves beszámolójukat, ott baj van.”⁴⁰ A US-GAAP szerinti szegmensjelentéseknél alkalmazott ún. vezetői megközelítés ráadásul a két alrendszer divergenciájáról tanúskodik, hiszen megengedi a vállalatnak, hogy – saját magát bebiztosítva és a felhasználók remélt javára – saját belső, a US-GAAP-pel nem konform számait hozza nyilvánosságra.⁴¹ Tehát az Egyesült Államokban is léteznek ilyen számok. Az egyetlen információrendszerre való összpontosítás éppen ezért inkább tekinthető az IFRS melletti reklámérvnek mint ideális állapotnak. A különböző eszközök különböző aspektusokat világítanak meg. A vállalatvezetőkől elvárhatjuk, hogy minden fontos szemponthoz megfelelő információrendszert rendeljenek, és képesek legyenek az információk sokszínűségének értékelésére. Amíg ezek az eszközök hasznosak, és saját elhatározásból hozzák létre őket, addig kár lenne feláldozni őket a harmonizálás oltárán. Miként a pilótafülke kijelző eszközeit sem fogjuk az egységesítésre való hivatkozással egyetlen egyszer leszükiteni.

IFRS és a társasági adó alapjának kiszámítása

Az angolszász kultúrkörtől teljesen idegen az a feltevés, hogy a számviteli beszámoló egyszerre két célt szolgál: a piacok informálását és az adóalap kiszámí-

tását. E megközelítés inkább abból a félelemből táplálkozik, hogy megtörik az a német hagyomány, amelyben a számviteli mérleg mértékadó szerepet játszik az adómérleg összeállításakor. Az Európai Unió számára az IFRS alapján készített adómérleg nyitná meg az utat az adóalapok régóta áhított, de nehezen megvalósítható összeurópai egységesítése előtt.⁴²

Ha ugyanazt a mérleget – kisebb kiegészítő számításoktól eltekintve – elfogadják számviteli és adómérlegnek is, akkor a vállalatok megspórolhatják a kétszeres beszámolóképzés költségeit. Cserébe beszűkül a mérlegpolitikai mozgástér, aminek azonban – erre tanít minket az Enron és a WorldCom esete – nem feltétlenül csak hátrányos következményei vannak, hiszen a színlelt, felfújt nyereség után ebben az esetben adót kellene fizetni. Mivel azonban a beszámolás kétféle feladatához legalábbis részben eltérő elvárások kapcsolódnak, ezért a számviteli és az adójognak bizonyos kérdésekben kompromisszumot kellene kötnie egymással – vagy egyiküknek egyoldalúan kellene lemondania fontos elvárásairól. Erre azonban éppen az angolszász hagyományokat követő standardalkotók nem mutatnak semmiféle hajlandóságot. Az adóalap meghatározásának céljára az IFRS éppen ezért csak akkor lehet alkalmas, ha az adójog tenne engedelményeket, ez azonban még kevésbé valószínű forgatókönyv. Az adójognak ugyanis azt kellene elfogadnia, hogy a kimutatott eredménynek a méltányos adózásra való tekintet nélkül tett, esetfüggő differenciálása döntő mértékben meghatározza az adóalap nagyságát is. Bele kellene törödnie továbbá számos jelentős választási jogba és szinte korlátlan mérlegelési lehetőségekbe, amelyek kihasználásához mindössze egyetlen követelmény: a valós kimutatás kapcsolódik. Márpedig a beszámolás részleteit nem jogászoknak (végső esetben jogi eljárások során), hanem a standardalkotónak vagy számviteli szakembereknek kell tisztáznuk. Alkotmányjogi szempontból lehetetlen dolgot kellene tehát megengedni: azt, hogy a saját alapszabályába ütközően egyoldalú összetételű, nem közjogi testület rendelkezzen azzal a joggal, hogy nagyszámú adófizető számára kötelező érvénnyel meghatározza az adóalap-kiszámítás – valójában csak felségjoggal élve rögzíthető – szabályait. Végezetül a vállalatoktól azt követelnénk meg, hogy gazdasági sikerük jelentős része után annak realizálása előtt és a későbbi megvalósulás pusztá reményére építve fizessék meg az adót.

Ha az adómérleget az IFRS szerint kellene összeállítani, akkor többé nem lenne védhető a valós bemutatás követelményének elsődlegessége. A beszámoló-készítők ugyanis a legjobb szándékuk ellenére sem

törekedhetnek a vállalat valós helyzetének bemutatására akkor, ha ezzel kapcsolatos döntéseik közvetlenül befolyásolják az adóterhet. Teljesen kiforgatná a sarkából a magán(jogi) standardalkotást, ha – alkotmányjogi előírások miatt – a törvényhozók és az adóügyekben illetékes bíróságok számára kellene biztosítani a standardok feletti kontroll jogát. Az adóalapot meghatározó számviteli szabályozás világszerte kritizált német változata visszaszorítaná az angolszász ideált. Bárhogyan nézzük is, ebből az következik, hogy az IFRS és az adómérleg nem hozható közös tető alá.

IFRS és a gazdasági társaság által kifizethető osztalék meghatározása

A HGB és a GoB szabályozásával ellentétben, amelynek – a realizációs elv és az óvatosság elve révén – elsődleges feladata annak az összegnek a meghatározása, amit a gazdasági társaság a hitelezői érdekek sérelme nélkül osztalékként kifizethet, és amelynek (legalábbis arányos) kifizetésére a tulajdonosnak egyben joga is keletkezik, az IFRS esetében csupán másodlagos szerep jut a kifizethető osztalék meghatározásának. Bár ezt a feladatot kifejezetten érinti a keretelvekhez fűzött előszó, végrehajtását pedig legalábbis részlegesen segítik az aszimmetrikus óvatosságot megkövetelő elszámolási szabályok, összességében mégis alárendelt helyzetben van a piacok informálásának céljához képest, érvényesülését pedig egyre határozottabban gátolják az állítólag a piaci informálást szolgáló reformok – különösen a valós értékben bekövetkezett változásnak az eredménnyel szembeni közvetlen elszámolása. Mindennek hátterében Nagy-Britannia és az Egyesült Államok társasági joga áll, amelyek nem ismernek olyan jogintézményt, amelyik a törvényben garantált, óvatosan megállapított minimális tőkeállomány biztosítása érdekében korlátozná a kifizethető osztalék nagyságát; ráadásul e két ország azt a célt tűzte ki maga elé, hogy ezzel az áldással megörvendezteti a világ többi részét is.⁴³

A tőkemegőrzés előírása bár nem biztosít maradéktalan védelmet a hitelezők számára, és nem akadályozza meg a vállalati csődöt, mégis elejét veszi a hitelezői igények céljára felhasználható tőke arcátlan megdézsmálásának.⁴⁴ Elsősorban az amerikai hitelezők ezért megfelelő tartalmú hitelszerződésekkel remélik megteremteni maguk számára azt a védelmet, amit az angolszász társasági jog egyébként nem nyújt számukra. Ezekben a szerződésekben (ún. corporate indentures) először is biztosítékokat és beleszólási jogot kötnek ki maguknak. Emellett sokszor igénybe veszik a számvitel eszközét is, hogy segítségével korlátozzák a vállalat jogát további – mindenekelőtt elsőbbségi kielégítést

biztosító – hitelek felvételére és osztalék kifizetésére.⁴⁵ Bár időközben többen kétségbe vonják⁴⁶, az idevágó szakirodalom és az American Bar Association (ez a jogászegyesület dolgozta ki az USA legtöbb államának társasági jogi szabályozását) által kiadott Commentaries on Indentures egyaránt a US-GAAP szerződéseken keresztül, jelentős módosításáról beszél.⁴⁷ Az osztalékkifizetésnek a hitelezők érdekében történő korlátozása végett megtiltják bizonyos eszközök kimutatását, bővítik a szerepeltetendő kötelezettségek körét, későbbi időszak(ok)ra tolják át a nyereség kimutatását, és figyelembe veszik a mérlegben nem szereplő finanszírozási forrásokat – például a lízinget⁴⁸ – is.⁴⁹ Vagyis szerződésben írják elő a GoB-hez és a HGB-hez hasonló, óvatos beszámolóképzést. Hasonló hitelezői magatartásra számíthatunk a kontinentális Európában is abban az esetben, ha háttérbe szorulnak az óvatosságot megkövetelő beszámolóképzési elvek. Mivel az IFRS nem csupán részlegesen nagyon óvatlan, hanem szándékosan enged tág teret a beszámolóképző mérlegelésének, ezért nagyon masszív, kiegészítő szerződéseken keresztül „szabályozás” fenyeget. A mostani reformok várható következménye tehát az lesz, hogy az egyes vállalatoknak – a harmonizáció helyett – több⁵⁰ különböző beszámoló kell majd elkészíteniük.

IFRS mint a közepes vállalatok számviteli beszámolásának alapja

Az IFRS teljesen alkalmatlan arra, hogy közepes méretű cégek használják. E szabályrendszer látszólagos erőssége, a nyilvánosság tájékoztatása ugyanis nem releváns e társaságok számára, hiszen jó okuk van megakadályozni a közvélemény betekintését működésükbe.⁵¹ A számukra fontos feladatok ellátásához pedig aligha járulhatnak hozzá az IFRS szerinti, kompromisszumot nem ismerő módon elkészítendő beszámolók. Ezt a véleményt erősíti az is, hogy az IFRS-t egyoldalúan: néhány nagy, világszerte működő társaság és könyvvizsgáló cég igényeihez szabták, továbbá az a tény, hogy az Egyesült Államokban működő több mint 4 millió társaságból a 17 000 legnagyobb érdekeit kiszolgáló US-GAAP-hez konvergál. Az IFRS felettébb komplikált, komoly elvárásokat támasztó szabályai és azok állandó, a lényegét érintő változása – amit a gazdaság legerősebb szereplői még el tudnak viselni – aránytalan terhet ró a közepes méretű cégekre; nem beszélve arról, hogy változtatlanul helyt kellene állniuk a számvitel többi területén is. Az IFRS bevezetésének költségeit átlagosan 170 ezer euróra becsülik.⁵² Majd pedig működtetése is jelentős pótlólagos költségekkel jár, hiszen változnak a

szabályok, és vagy drága szakértők alkalmazására vagy pedig folyamatosan külső tanácsadók igénybevételére van szükség.

Bár tervezik a közepes méretű cégekre szabott standardok kidolgozását, ez a feladat a Testület jelenlegi összetétele mellett nem élvez elsőbbséget. Ráadásul e ponton elérkezünk a magán(jogi) standardalkotás határaihoz. A problémát ugyanis az sem oldaná meg, ha e társaságok képviselői bekerülnének az IASB-be. A többség ugyanis mindig a nagy cégek kezében marad. Mindenekelőtt azonban a közepes méretű vállalatok képviselői a standardalkotás során nem arra törekednének, hogy egy, a saját érdekeiknek megfelelő információszolgáltatást öntsenek szabályokba, hanem arra lennének kárhoztatva, hogy megalkossák a számukra nagyon terhes beszámolási kötelezettség pontosabb, részletesebb szabályait. Még kevésbé szabadna megengedni a nagy társaságok számára, hogy egy ún. „little IFRS” megalkotásával ugráltassák a közepes méretű cégeket. Nemkívánatos kötelezettségeket ugyanis nem írhat elő a „nagy testvér”, erre csak a hatóságoknak lehet joga.

Ha az IFRS nagyszerű tulajdonságairól szóló propaganda még nem képes bűvkörébe szédíteni e vállalatokat – ez az empirikus felmérések szerint sokkal kevésbé sikerül, mint a nagy cégek esetében⁵³ –, akkor más trükköket kell bevetni a megnyerésükre. Mivel e cégek jelentős mértékben függenek a banki finanszírozástól, így különösen galád dolog a Bazel II-re hivatkozni. Az empirikus felmérések szerint ugyanis az IFRS-beszámolók nem adnak sem több, sem jobb információkat. Ha az IFRS kedvezőbb mutatóértékeket szolgáltat, akkor a bankoknak növelniük kell megtérülési elvárásait, hiszen a beszámolási rendszer átállítása mindenképpen gyengíti az érintett vállalatokat. Ezért a megbízható források is felhívják a figyelmet arra, hogy Bazel II. kapcsán a közepes vállalatok számára nem jár semmiféle előnnyel az IFRS szerinti beszámolás.⁵⁴ A tanácsadók számára még vonzóbb annak a mézesmadzagnak az elhúzása, hogy az IFRS-re való átállás jó alkalmat kínál a teljes külső és belső számvitel újrászervezésére. A számvitel átszervezésére bármikor sor kerülhet – amennyiben ez előnyös lépésnek tűnik. Az azonban, ha az átszervezést egy olyan éves beszámoló bevezetésével kötjük össze, amelyik egyáltalán nem felel meg a közepes méretű vállalatok igényeinek, leginkább a menyasszony megszépítésére kínáló újabb lehetőség miatt lehet vonzó.

Összefoglalás

A külső számviteli beszámolás szabályai egymástól nagyon eltérő feltételrendszerekben születhetnek meg. Ideális esetben kidolgozásukat egyetlen szakmai

szempont vezérli: az, hogy feladatukat a lehető legjobban legyenek képesek ellátni. Ilyen ideális helyzet azonban csak akkor képzelhető el, ha a szabályozást valóban független személyek – például fennkölt professzorok – dolgozzák ki, vagy olyan más, érdekeket követő emberek, akik erősen elkötelezték magukat a célszerű szabályozás kidolgozása mellett. Emellett szükség van az érdekellentétek kiegyensúlyozására is: vagy egy paritásos standardalkotó testület felállítása, vagy pedig több, különböző standardalkotó (grémium) versengése révén, mely utóbbi verseny természetesen nem vezethet a mindenki számára elfogadható legrosszabb megoldás kiválasztásához. Ha elhagyjuk az ideák világát, akkor a számviteli szabályozás részérdek érvényesítéséért vívott politikai-hatalmi játékká válik. A magán(jogi) standardalkotó testületek ebből a szempontból rosszabb megoldást jelentenek a nemzeti parlamenteknél vagy a bíróságoknál, hiszen az előbbieket szinte valamennyi tagja – saját tapasztalata, problémaérzékelése és értékrendje alapján – elkötelezett valamilyen részérdek(ek) képviselője mellett. Ennek semlegesítése pedig azért nem sikerülhet, mert a beszámolókészítőkkel és könyvvizsgálókkal ellentétben a testületből kimaradtak a felhasználók, ráadásul az egész világra kiterjedő harmonizáció kihúzza a talajt a verseny alól – függetlenül attól, hogy ez a verseny eleve a mindenki számára elfogadható legrosszabb megoldás lenne vagy sem. Emiatt a beszámolás szabályai természetesen egyoldalú érdekeket tükröznek; és még a tudományt is az a veszély fenyegeti, hogy elméletalkotásával támogatja ezen érdekek érvényesülését, mert érvanyagot ad a kezükbe.⁵⁵

Az IFRS magán(jogi) standardjai ezért inkább veszélyt jelentenek, mintsem reményt adnak. Valószínűleg olyan előírások születnek, amelyek megsértését – rugalmasságuk okán – nagyon nehéz bizonyítani, sőt, a határok ügyes kijelölésével akár még védelmet is adhatnak az alkalmazó számára. A kongruencia elvének fellazítása eltörli a világos sorompókat, például azt, hogy a különböző időszakokban kimutatott eredmények összegének meg kell egyeznie a párgatórikus perióduseredmények összegével. A szabályok dinamikája megágyaz az állandó változásnak, a folyamatos átalakításnak, ahol nagyon jól kihasználható a mérlegpolitika nyújtotta mozgástér. Ha mindehhez hozzászámítjuk a szabályozás bonyolultságát, akkor ideális üzleti lehetőség nyílik a tanácsadók számára, akik tevékenységükkel egyben a szokásos vállalati gyakorlatot is meghatározzák, ezzel adva kelő súlyt az általuk adott tanácsoknak.

A legfrissebb tapasztalatok szerint a befektetők nem szeretik az efféle szabályokat, s ez árt a tőkepiacnak és tőkeallokációnak. A vállalatok számára ez a

rendszer drága, mert tanácsadásra és komoly átállásra van szükségük, továbbá minden feladathoz külön számításokkal kell kiegészíteniük a rendszert. Különösen nagy ráfordítást igényelnek azok a kísérletezések, hogy a standardalkotó állami ellenőrzésével és a standardkövetés hatósági kikényszerítésével előzzék meg a leselkedő veszélyeket. Ezért helyesen tesszük, ha jobban odafigyelünk, és kritikusabban értékeljük ezt a feltartóztatatlannak látszó divathullámot. A hullám ereje nem áll egyenes arányban annak a célnak a jószágával, ahova végül is elvezet.

Felhasznált irodalom

- AICPA (1994): Improving Business Reporting – a Customer Focus, Meeting the Information Needs of Investors and Creditors: a Comprehensive Report of the Special Committee on Financial Reporting; [http://accounting.rutgers.edu/raw/aicpa/business/chap1\(bis8\).htm](http://accounting.rutgers.edu/raw/aicpa/business/chap1(bis8).htm)
- Auer, Kurt V. (1998): Der Einfluß des Wechsels vom Rechnungslegungsstandard auf die Risikoparameter von schweizerischen Aktien; in: Schmalenbachs Zeitschrift für betriebswirtschaftliche Forschung; 50. Jg. (1998); 129-155.o.
- Baetge, Jörg (2000): Rechnungslegungskonzeptionen im empirischen Test; in: Rechnungslegungskonzeptionen im Widerstreit; Hrsg. KPMG Deutsche Treuhand-Gesellschaft AG, PWC Deutsche Revision AG; Leipzig 2000
- Ballwieser, Wolfgang (2002): Rechnungslegung im Umbruch Entwicklungen, Ziele, Missverständnisse 295-304.o.
- Benston, George – Bromwich, Michael – Litan, Robert E. – Wagenhofer, Alfred (2003): Following the Money – The Enron Failure and the State of Corporate Disclosure; Washington D. C. 2003
- Daske, Holger (2004): Economic Benefits of Adopting IFRS or US-GAAP – Have the Expected Costs of Equity Capital really decreased? Working Paper Series: Finance & Accounting der Johann Wolfgang Goethe-Universität Frankfurt am Main, No 131, October 2004
- Europäische Kommission (2002): Ein Binnenmarkt ohne Steuerliche Hindernisse, Strategie zur Schaffung einer konsolidierten Körperschaftsteuer – Bemessungsgrundlage für die grenzüberschreitende Unternehmenstätigkeit in der EU; KOM (2001) 582 endg.
- Erwert, Ralf – Wagenhofer, Alfred (2003): Aspekte ökonomischer Forschung in der Rechnungslegung und Anwendung auf Ausschüttungsbemessung und Unabhängigkeit des Prüfers; in: Betriebswirtschaftliche Forschung und Praxis; 55. Jg. (2003); 603-622.o.
- FASB und IASB (2002): „The Norwalk Agreement“ vom 18.9.2002, London 29.10.2002
- Fearnley, Stella – Hines, Tony – McBride, Karen – Brandt, Richard (2000): Problems and politics of regulatory fragmentation: The case of the Financial Reporting Review Panel and the Institute of Chartered Accountants in England and Wales; in: Journal of Financial Regulation and Compliance, 2002; 16-35.o.
- Financial Accounting Standards Board (2002): Original Pronouncements, Accounting Standards as of June 2002; New York u. a. 2002
- Häger, Ralf (1993): Das Publizitätsverhalten mittelgroßer Kapitalgesellschaften; Frankfurt am Main u. a. 1993
- Harris, Trevor S. – Lang, Mark – Möller, Hans Peter (1995): Zur Relevanz der Jahresabschlußgrößen Erfolg und Eigenkapital für die Aktienbewertung in Deutschland und den USA; in: Schmalenbachs Zeitschrift für betriebswirtschaftliche Forschung; 47. Jg. (1995); 996-1028.o.
- Hax, Herbert (1988): Rechnungslegungsvorschriften – Notwendige Rahmenbedingungen für den Kapitalmarkt?; in: Unternehmungserfolg; Festschrift zum 60. Geburtstag von Walther Busse von Colbe; Hrsg. Michael Domsch, Franz Eisenführ, Dieter Ordelheide und Manfred Perlitz; Wiesbaden 1988; 187-201. o.
- Horngren, Charles T. (1972): Accounting Principles: Private or Public Sector?; in: Journal of Accountancy; Vol. 133 (1972); May 37-41. o.
- International Accounting Standards Board (2003): International Financial Reporting Standards Incorporating International Accounting Standards and Interpretations; London 2003
- Leftwich, Richard (1983): Accounting Information in Private Markets: Evidence from Private Lending Agreements; in: The Accounting Review; Vol. 58 (1983); 23-42. o.
- Lenz, Christian (1996): Rechnungslegung und Kreditfinanzierung; Frankfurt am Main u. a. 1996
- Lüdenbach, Norbert (2004): IAS/IFRS Der Ratgeber zur erfolgreichen Umstellung von HGB auf IAS/IFRS; 3. Auflage; Freiburg u. a. 2004
- Lüdenbach, Norbert – Hoffmann, Wolf Dieter (2002): Enron und die Umkehrung der Kausalität bei der Rechnungslegung; in: Der Betrieb; 55. Jg. (2002); 1169-1175.o.
- Mandler, Udo (2002): IAS/IFRS für mittelständische Unternehmen: Ergebnisse einer Unternehmensbefragung; Gießen 2002
- Manning, Bayless (1990): Legal Capital; 3rd. edition; Westbury New York 1990
- Miller, Paul B. W. – Redding, Rodney J. – Bahnson, Paul R. (1998): The FASB The People, the Process, and the Politics; 4th Edition; Boston u. a. 1998
- Möller, Hans Peter – Hüfner, Bernd – Kavermann, Markus (2004): Zur Aktienmarktwirkung „international anerkannter“ Rechnungslegung in Deutschland, in: Personal und Organisation, Festschrift für Rolf Bühner, hrsg. von Horst Wildemann, München 2004; 817-843.o.
- Perlet, Helmut (2003): Fair Value-Bilanzierung bei Versicherungsunternehmen; in: Betriebswirtschaftliche Forschung und Praxis; 55. Jg. (2003); 441-456.o.
- Price Waterhouse Coopers (1998): Understanding IAS, Analysis and Interpretation of International Accounting Standards; second edition; o. O. 1998
- Schildbach, Thomas (1986): Jahresabschluß und Markt; Berlin u. a. 1986
- Schildbach, Thomas (2003): Prinzipienorientierung – wirksamer Schutz gegen Enronitis?; in: Betriebswirtschaftliche Forschung und Praxis; 55. Jg. (2003); 247-266.o.
- Schildbach, Thomas (2004): Bilanzierung zum „fair value“ – Zukunft der Rechnungslegung?; in: Personal und Organisation, Festschrift für Rolf Bühner, hrsg. von Horst Wildemann, München 2004; 845-863.o.
- Sharman, Paul A. (2003): German Cost Accounting; in: Strategie Finance; Dec 2003; 1-9.o.
- Sunder, Shyam (2002): Regulatory competition for low cost-of-capital accounting rules; in: Journal of Accounting and Public Policy; Vol. 21 (2002); 147-149.o.
- Wagenhofer, Alfred (2003): Internationale Rechnungslegungsstandards – IAS/IFRS; 4. Auflage; Frankfurt/Wien 2003
- Watts, Ross L. – Zimmermann, Jerold L. (1979): The Demand for and Supply of Accounting Theories: The Market for Excuses; in: The Accounting review; Vol. 54 (1979); 273-305.o.
- Waxman, Robert N. (2002): Considering FASB'S Citics; in: The CPA Journal; June 2002; 8. és 10.o.
- Zeff, Stephen A. (1995): A Perspective on the U.S. Public/Private-Sector Approach to the Regulation of Financial Reporting; in: Accounting Horizons; Vol. 9 (1995); 52-70.o.

* A tanulmányt Tirnitz Tamás, BCE Vezetéstudományi Intézet Vezetési és Szervezési Tanszék Egyetemi tanársegédje fordította, Dr. Lukács János, a BCE Pénzügyi és Számviteli Intézet Pénzügyi Számvitel Tanszékének tanszékvezető egyetemi docense és Dr. Lázár László a BCE Vezetéstudományi Intézet Vezetési és Szervezési Tanszékének Egyetemi adjunktusa lektorálta.

Lábjegyzetek

- ¹ IAS: international accounting standards, nemzetközi számviteli standardok; IFRS: international financial reporting standards, nemzetközi pénzügyi beszámolási standardok – a fordító megjegyzése.
- ² Lásd Wagenhofer (2003) 81. o.
- ³ IASB: International Accounting Standards Board, Nemzetközi Számviteli Standard Testület (továbbiakban: Testület) – a fordító megjegyzése.
- ⁴ Lásd például Zeff (1995) 66. o.; Perlet (2003); AICPA (1994), 6. fejezet 24.o.; Benston et. al. (2003) 8., 9., 22., 28., 38–41. és 51. oldal
- ⁵ Lásd IAS 1.17 (revised 2003)
- ⁶ Az eredeti szöveg szó szerint az absztrakt és a konkrét mérlegképességről (aktíválhatóságról) beszél – a lektor megjegyzése.
- ⁷ IASC Keretelvek 49 (a).
- ⁸ Lásd például Price Waterhouse Coopers (1998), 37.10.
- ⁹ Lásd IAS 38.57 (b)
- ¹⁰ Lásd Wagenhofer (2003) 208. o.; Lüdenbach (2004) 77.o.
- ¹¹ A német Handelsgesetzbuch, HGB (Kereskedelmi Törvénykönyv) tartalmazza – egyebek mellett – az éves beszámolóra vonatkozó törvényi szabályozást – a fordító megjegyzése.
- ¹² IFRS 3 (IE 4) Bemutatópéldák
- ¹³ Lásd például Schildbach (2003) 254. o.
- ¹⁴ Lásd IAS 19.92
- ¹⁵ Lásd IAS 12.61; 16.39; 21.32 és 21.39 (c); esetleg 27.37 (b); 38.85; 39.55 (b)
- ¹⁶ IAS 1.96 és .99
- ¹⁷ Lásd Schildbach (2004)
- ¹⁸ Lásd Lüdenbach / Hofmann (2002) 1173. o.
- ¹⁹ IAS 1.13
- ²⁰ IASC Keretelvek 26–38.
- ²¹ IAS 36.27
- ²² IAS 37.36 és .59

- ²³ Waxman (2002) 10.o.
- ²⁴ Lásd Miller – Redding – Bahnson (1998: 17.o.)
- ²⁵ Horngren (1972: 41.o.)
- ²⁶ Lásd uo. 37-41.o.
- ²⁷ FASB and IASB (2002)
- ²⁸ Lásd Ballwieser (2002: 297.o.)
- ²⁹ Lásd Hax (1988); Benston et. al. (2003: 61-65.o.)
- ³⁰ Sunder (2002: 149.o.)
- ³¹ Lásd Fearnly et. al. (2000: 31.o.); Benston et. al. (2003: 43.o.)
- ³² Lásd SFAC 1; IASC Keretelvek, A pénzügyi kimutatások célja
- ³³ Lásd például Harris – Lang – Möller (1995)
- ³⁴ Lásd Auer (1998: 130.o.)
- ³⁵ Möller – Hüfner – Kavermann (2004)
- ³⁶ Daske (2004)
- ³⁷ Baetge (2000: 31. és 38.o.)
- ³⁸ Lásd például Wagenhofer (2003: 12. o.)
- ³⁹ Sharman (2003: 1. o.)
- ⁴⁰ Frankfurter Allgemeine Zeitung 2004.02.23. 16. o.
- ⁴¹ SFAS 131.5, .29 és .30
- ⁴² Lásd Europäische Kommission (2001: 20-21. o.)
- ⁴³ Kapitalerhaltung gerät unter Druck, in: Frankfurter Allgemeine Zeitung 2004. január 24., 23. o.
- ⁴⁴ Lásd Schildbach (1986: 61-65. o.)
- ⁴⁵ Az Indentures-ről jó áttekintést ad Manning (1990: 103-114.o.)
- ⁴⁶ Lásd Ewert / Wagenhofer (2003: 609-611. o.)
- ⁴⁷ Lásd Leftwich (1983); Lenz (1996: 233-238. o.), aki az osztalékfizetés USA-ban érvényes korlátairól készített empirikus felméréseket áttekintve a szokásos eredménykiigazításokra („tailoring”) és az egyre nagyobb óvatosság trendjére hívja fel a figyelmet.
- ⁴⁸ Itt az operatív lízingről van szó – a lektor megjegyzése
- ⁴⁹ Lásd Leftwich (1983: 31-35. o.)
- ⁵⁰ A szerző négy különböző beszámolót ír – a lektor megjegyzése
- ⁵¹ 7 és 35 százalék közé becsülik azon németországi, közepes méretű gazdasági társaságok arányát, akik már azelőtt is eleget tettek közzétételi kötelezettségeiknek, hogy az ún. KapCoRiLiG törvény révén megszigorították az ide vonatkozó szankciókat. Lásd Häger (1993: 65. o.).
- ⁵² Lásd Frankfurter Allgemeine Zeitung 2004. január 5., 16. o.
- ⁵³ Lásd Frankfurter Allgemeine Zeitung 2003. január 13., 19. o.
- ⁵⁴ Lásd Mandler (2002: 7. o. lábjegyzete)
- ⁵⁵ Watts / Zimmermann (1979)

E számunk szerzői:

Dr. ROMÁN Zoltán, a közgazdaságtudományok doktora, KSH; **SZÉCHY Anna**, PhD hallgató, Budapesti Corvinus Egyetem; **Dr. GÁLIK Mihály**, egyetemi tanár, tanszékvezető, Budapesti Corvinus Egyetem; **Dr. BARTÓK István**, egyetemi docens, Budapesti Corvinus Egyetem; **Dr. VIRÁG Miklós**, egyetemi docens, tanszékvezető, Budapesti Corvinus Egyetem; **KRISTÓF Tamás**, PhD hallgató, Budapesti Corvinus Egyetem; **Dr. Thomas SCHILDBACH**, egyetemi tanár, Universität Passau; **Dr. SÁRKÁNY Péter**, főiskolai tanár, Modern Üzleti Tudományok Főiskolája.